

Zbigniew Ostrach

*Akademia Nauk Stosowanych
w Nowym Sączu*

ORCID: 0000-0002-6307-5099

„Eruditio et Ars”

półrocznik Wydziału Nauk Społecznych i Sztuki
Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
nr 1/2026 (12), maj 2026

Internet jako medium oddziałujące na wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym

Streszczenie

Dzieci w wieku przedszkolnym mają często kontakt z internetem, zanim jeszcze nauczą się poprawnie mówić. A zatem należałoby świadomie wprowadzać to medium do procesu wychowania dziecka, gdyż może się ono w sposób kreatywny przyczynić do jego wszechstronnego rozwoju. Dużo skuteczniej osiąga się cele wychowania zabawą, ekspresją czy ujawnianiem potencjału twórczego, które to aktywności daje się również realizować przy pomocy komputera połączonego z siecią. Poprawnie wykorzystywany komputer lub telefon z dostępem do internetu jest źródłem wielu możliwości edukacyjnych. Jednak zasoby tego medium mogą się stać zarówno źródłem problemów, jak i szans dla szeroko pojmowanego rozwoju dzieci. Nauczyciele edukacji przedszkolnej i rodzice dzieci w tym wieku powinni sami umieć korzystać z zasobów internetu i nie bać się ich włączać w proces wychowania dziecka. Należy jednak uważać na to, by internet nie stał się elektroniczną niańką w zastępstwie, dającą rodzicom czas dla realizacji swoich spraw.

Słowa kluczowe: internet, wychowanie, edukacja przedszkolna, edukacja medialna.

The Internet as a Medium Influencing the Upbringing of Pre-School Children

Abstract

Often, pre-school children have contact with the Internet before they even learn to speak properly. Therefore this medium should be consciously introduced into the child's upbringing, as it may contribute creatively to their comprehensive development. Educational goals are achieved much more effectively through play, expression and unleashing creative potential – activities that may be carried out using a computer connected to the Internet. When used correctly, a computer or a mobile phone with Internet access is a source of many educational opportunities. However, Internet resources may be both a source of problems and opportunities for the broadly understood development of children. Pre-school teachers and parents of children at this age must be able to use Internet resources themselves, not be afraid of them and include them in the process of raising a child. However, care must be taken to ensure that the Internet does not become an electronic babysitter as a substitute that gives parents time to take care of their own affairs.

Keywords: the Internet, upbringing, pre-school education, media education

Wstęp

Komputer podłączony do sieci jest medium posiadającym pewne walory edukacyjne. Umiejętne korzystanie z jego możliwości staje się coraz bardziej konieczne. Dzieci w wieku przedszkolnym mają z nim kontakt, zanim jeszcze nauczą się poprawnie mówić. Z tego względu należałoby świadomie wprowadzać owo medium do procesu wychowania dziecka, gdyż może się ono w sposób kreatywny przyczynić do jego wszechstronnego rozwoju. Dużo skuteczniej osiąga się cele wychowania zabawą, ekspresją czy ujawnianiem potencjału twórczego, które to aktywności daje się realizować przy pomocy internetu, niż dalej idącym postępowaniem wychowawczym związanym z upodmiotowieniem i samorzecznictwem wychowanka. Trudno wyizolować w wychowaniu wyłącznie pozytywy, które umożliwia korzystanie z internetu. Trzeba jednak pamiętać o tym, że istnieją w kontakcie z nim także zagrożenia. Wiedza o nich pozwala na sprawniejsze ich eliminowanie. Należy też mieć na uwadze to, że w opinii wielu psychologów wskazuje się na potrzebę ograniczenia do minimum kontaktu dziecka w wieku przedszkolnym z mediami, tak aby możliwie jak najbardziej opóźnić jego ekspozycję na nie.

Celem prezentowanych treści jest wskazanie nauczycielom edukacji przedszkolnej i rodzicom dzieci w wieku przedszkolnym możliwości wykorzystania zasobów sieci w procesie wychowania małego dziecka. Problem badawczy zawiera się w pytaniu: *Jakie są możliwości wykorzystania internetu w wychowaniu dziecka w wieku przedszkolnym?* Procedura badawcza artykułu oparta została na modelu badań jakościowych z wykorzystaniem techniki analizy tekstów (Guziuk, 2005, s.19).

Przynajmniej od kilkunastu lat nowoczesne technologie, w tym internet, otwierają możliwości edukacyjne dla osób zajmujących się wychowaniem i dla samych wychowanków. Dostęp do internetu stale się poprawia, jednak chodzi o to, by poprawa ta wynikała nie tylko z zapewnienia dostępności do odpowiedniego sprzętu, oprogramowania i szerokopasmowego łącza internetowego, ale przede wszystkim ze wsparcia w korzystaniu z ICT (TIK)¹ ze strony rodziców, opiekunów, nauczycieli i praktyków z branży informatycznej.

1. Komputer i internet – zakres pojęć w kontekście pracy z uczniami

W potocznym rozumieniu pojęcie *komputer* bywa stosowane zamiennie z pojęciem *internet*. Nie są to jednak terminy tożsame, ale w praktyce mają wiele wspólnych zastosowań. Encyklopedyczna definicja *komputera* określa go mianem „elektronicznej maszyny cyfrowej służącej do automatycznego przetwarzania informacji, której istotną cechą jest wykonywanie konkretnych zadań, sterowanych przez specjalnie opracowane programy” (Kaczorowski, 2004, s. 492). Wincenty Okoń (2004, s.186),

¹ *Information and Communication Technologies* (ICT) w polskiej literaturze naukowej tłumaczone są jako *technologie informacyjno-komunikacyjne* lub *technologie informacyjne i komunikacyjne* (TIK). „Pod pojęciem *technologii informacyjnych i komunikacyjnych* (...) kryje się rodzina technologii przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej” (Berezowska i in., 2014, s. 15; dostęp: 11.02.2026).

opisując jego możliwości, również określa go jako elektroniczną maszynę cyfrową, dającą możliwość automatycznego przetwarzania danych. Można więc przyjąć, że komputer to elektroniczne urządzenie ze specjalnym oprogramowaniem, pozwalające na gromadzenie i przetwarzanie danych, służące do komunikowania się i nauki.

Wprowadzenie komputerów do edukacji na szeroką skalę nastąpiło dopiero po pojawieniu się pierwszych mikrokomputerów, czyli na początku lat 80. XX wieku. W Polsce wprowadzanie komputerów do szkolnictwa rozpoczęło się pod koniec lat 80. Wtedy to w szkołach średnich i zawodowych zaczęto nauczać nowego przedmiotu *elementy informatyki* (Żegnałek, 2005, s. 230). Rozwijająca się technologia informatyczna pozwalała na coraz szybsze doskonalenie komputerów, rozszerzano ich pamięć, starano się, by ich obsługa była coraz prostsza, pomimo że ich możliwości stawały się coraz bardziej zaawansowane. Grono specjalistów oraz konstruktorów tej nowej dziedziny nauki, spotykając się na kongresach międzynarodowych, wymieniało doświadczenia, których rezultaty przyczyniały się do projektowania coraz bardziej skutecznych urządzeń, upowszechnianych z czasem w roli nowego środka dydaktycznego, obecnego współcześnie w każdej placówce edukacyjnej (Półturzycki, 2001, s. 255).

Możliwości wykorzystania komputera w procesie kształcenia rozszerzano stopniowo. Były one pierwotnie stosowane wyłącznie jako maszyny pomagające w uczeniu się. Dostarczały wybranych treści, wykresów, schematów itp., służąc równocześnie ich utrwalaniu. Dzięki rozwojowi techniki opracowano z czasem różnego rodzaju programy o charakterze uczącym, kontrolnym, adaptacyjnym czy stymulacyjnym. Sprawiały one, że komputery stawały się uniwersalnym środkiem wszechstronnie wspierającym proces kształcenia. Współczesne komputery to zaawansowane urządzenia, dzięki którym możliwa jest znaczna dynamizacja pracy umysłowej zarówno w placówkach edukacyjnych, jak i w domu. Stwarzają one ogromne możliwości indywidualizacji kształcenia, zależnego od tempa pracy ucznia, jego uzdolnień i stopnia zaawansowania w nauce danego przedmiotu (Bereźnicki, 2007, s. 368).

Przez termin *internet* rozumie się „globalną sieć komputerową, pozwalającą na wymianę informacji pomiędzy różnymi komputerami oddalonymi od siebie, a także lokalnymi sieciami komputerowymi” (Kwiatkowski, 2005, s.137). Internet, mający swoje początki w 1969 r., był początkowo narzędziem wojskowym służącym komunikacji na wypadek zniszczenia głównego ośrodka dowodzenia. Potrzebowano takiego rozwiązania technicznego, które by mogło zapewniać komunikację mimo uszkodzenia niektórych ośrodków przekazu. Dlatego słowem zamiennie stosowanym do opisanego pojęcia *internet* jest słowo *sieć*. Internet tak jak sieć pajęczna, mimo uszkodzeń, zachowuje swoje właściwości, ale w razie ich wystąpienia da się je naprawić, tak aby dalej z niej w całości korzystać. Internet okazał się medium wyjątkowym, gdyż tworzą go wszyscy użytkownicy. Nie ma jednego nadawcy i administratora, ponieważ wszyscy użytkownicy mogą w nim nadawać i korzystać z jego zasobów (Chocholska, Osipczuk, 2009, s. 22-23).

W Polsce internet pojawił się w 1991 r., jednak dopiero cztery lata później stworzono pierwszy polski portal internetowy. W 1999 r. powstały polskie komunikatory tekstowe, takie jak *Gadu-Gadu* czy *Tlen*, a w 2004 r. można już było prowadzić roz-

mowy poprzez głosowy komunikator *Skype*. Początkowo nie sądzono, że internet pozwoli na aż takie wielkie możliwości komunikacyjne. Dzisiaj za jego pośrednictwem załatwia się niezliczenie wiele rozmaitych kwestii, takich jak na przykład: zakupy, rozmowy ze znajomymi w każdym zakątku świata, realizowanie pracy zawodowej, odbywanie szkoleń, studiowanie i wiele innych. Należy pamiętać o tym, że wszystko, co raz wrzuci się do sieci, już w niej zostaje i toczy się swoim życiem (Chocholska, Osipczuk, 2009, s. 24-25). Ze względu na nieograniczone praktycznie właściwości informacyjne coraz częściej i bardziej powszechnie internet będzie dostępny w celach edukacyjnych. Pozwoli to każdemu użytkownikowi na korzystanie ze specjalistycznych zbiorów informacji z całego świata, nie ruszając się z miejsca logowania. Dla dzieci w wieku przedszkolnym, uczniów i studentów jest to dzisiaj największe źródło tekstów drukowanych oraz obrazów we wszystkich dziedzinach nauki i życia. Internet umożliwia także kształcenie na odległość lub kształcenie zdalne. Pozwala na dotarcie do dużego grona osób chcących poszerzać swoją wiedzę. Z jego pomocą możliwe staje się zindywidualizowanie procesu nauczania oraz obniżenie kosztów z tym związanych. Pewna grupa badaczy sądzi, że realizuje się przy jego pomocy większe poczucie podmiotowości ucznia (Hankała, 2005, s. 26; Kruszewski, 2005, s. 16; Żegnałek, 2005, s.236).

Decydując się na wykorzystywanie internetu w wychowaniu, należy mieć na uwadze to, że korzystając z niego, nie jest się pozbawionym anonimowości i bezkarności. W każdym kraju obowiązują przepisy i regulacje prawne dotyczące logowania się do niego. Wszystko to, z czego korzysta się w sieci, oraz to, co zostało w niej zamieszczane, jest rejestrowane w pamięci serwerów i właściwie każdego uczestnika można z ich pomocą namierzyć. W dzisiejszych czasach internet jest już obecny w każdej przestrzeni komunikacyjnej. Może być dostarczany za pomocą telewizji kablowej lub różnego typu łącz: szerokopasmowych, telefonicznych lub radiowych (Chocholska, Osipczuk, 2009, s. 23).

2. Znaczenie internetu w procesie edukacji dziecka

Poprawnie wykorzystywany komputer lub telefon z dostępem do sieci jest źródłem wielu możliwości edukacyjnych. Zasoby internetu mogą się stać zarówno przyczyną problemów, jak i szans dla ogólnie pojmowanego rozwoju dzieci. To, jak dziecko będzie korzystało z jego potencjału, zależy od przyzwolenia na to osób z najbliższego otoczenia, w którym ono funkcjonuje (Hoffmann, 2013, s. 47). Współcześnie dzieci bardzo wcześnie doświadczają pierwszego kontaktu z przekazami elektronicznymi. Już dwu- i trzylatki oglądają telewizję, filmy wideo, a także słuchają płyt CD, stopniowo wydłużając czas poświęcany na tego typu aktywności. W wielu domach coraz częściej oprócz telewizji głównym źródłem rozrywki dzieci pozostaje technologia informatyczno-komunikacyjna dostępna również w smartfonach i jej możliwości związane z graniem w gry komputerowe czy penetrowaniem internetu. Właściwe korzystanie przez dziecko z mediów elektronicznych wpływa w dużym stopniu nie tylko na wiedzę, jaką zdobywa ono w wyniku tych relacji, ale także na to,

jakie pozytywne lub negatywne zmiany zachodzą w jego osobowości. Zmiany, jakie może prowokować korzystanie z mediów z dostępem do sieci, dotyczą głównie sfery poznawczej i emocjonalnej, objawiają się zmianami w zachowaniu dziecka oraz jego relacjach społecznych.

Media elektroniczne – jak wykazują przeprowadzone badania – są dla dziecka istotnym źródłem informacji już od najmłodszych lat. Pozwalają na gromadzenie wiadomości z różnych dziedzin naukowych, postępu technicznego, kultury, służą zdobywaniu informacji o najnowszych wydarzeniach. Spełniają zatem ważną rolę w rozwijaniu zainteresowań, stymulując w dziecku całą sferę poznawczą (Izdebska, 2009, s. 7).

Współcześnie trzylatek czy czterolatek potrafi samodzielnie obejrzeć bajki na portalu YouTube czy innym podobnym, grać na platformach elektronicznych w gry zręcznościowe oraz słuchać w ich przestrzeni ulubionych piosenek. Dzięki temu w przyszłości obyte z internetem dziecko nie będzie się obawiało nowinek technicznych, za to z dużą pewnością należy się spodziewać, że będzie też umiało z nich korzystać. Starsze przedszkolaki, dzięki niektórym grom komputerowym, mogą się nawet mimowolnie uczyć języka obcego (Chocholska, Osipczuk, 2009, s. 29-30). Wartościowe edukacyjnie przekazy informacji są bardzo bogatymi źródłami wiedzy. Pozwalają na naukę nowych wzorów zachowań, poznawanie norm moralnych obowiązujących w świecie, uczyć wartościowania i oceniania różnych postaw społecznych. Wszystkie informacje, które dziecko przyswoi za pośrednictwem internetu, bywają tłumaczone, omawiane i rozwijane w odniesieniu do znanej dziecku rzeczywistości. Ma ono wtedy szansę na zadawanie pytań, dzielenie się z innymi swoimi przemyśleniami, przez co poznaje społeczeństwo i świat takim, jakim faktycznie on jest. Gdy rodzice znają potrzeby i zainteresowania multimedialne dziecka, mają okazję do skutecznego oddziaływania wychowawczego (Dakowicz, Dakowicz, 2008, s. 56-57).

Korzystanie z treści internetowych przez dzieci stwarza jednak również poważne zagrożenia dla ich edukacji i rozwoju. Codzienny i dość długi kontakt z mediami elektronicznymi niepokoi lekarzy i psychologów, ponieważ zauważają oni związek pomiędzy nierozsądnym korzystaniem z ich zasobów a rozwijaniem się chorób: oczu, układu kostnego, nerwowego czy chorób alergicznych (Ostrach, Dobek, 2018, s. 51). Zagrożenia dotyczą też sfery poznawczej. Objawia się to niechęcią do aktywności umysłowej, zaburzeniem relatywizmu poznawczego i moralnego. W sferze emocjonalnej u dzieci nadmiernie korzystających z internetu może występować uczucie lęku, strachu i nadmiernej pobudliwości, której wynikiem bywają nieraz koszmary senne. Mówiąc o zachowaniu, obserwuje się wzrost poziomu agresji, znieczulenie na agresję oraz agresywność wobec innych (Izdebska, 2009, s. 8). Często do takiego stanu rzeczy przyczyniają się nieświadomie rodzice. Dzieci, widząc rodziców przed komputerem czy z telefonem mającym dostęp do sieci, także chcą się nim posługiwać. Fascynacja rodziców oglądanymi tam treściami jest dla ich dzieci czymś niezwykle interesującym. Chętnie razem z nimi oglądają w nim zdjęcia i filmy, nie zawsze dla nich przeznaczone. Konieczna jest więc przy tym uwaga ze strony rodziców. To, czym dziecko się zainteresuje w internecie, zależy od tego, co pokażą mu rodzice

w czasie, kiedy dopiero będzie zaczynało z nim przygodę (Chocholska, Osipczuk, 2009, s. 28-30).

Pozostawione samotnie z treściami znajdującymi się w internecie dziecko, bez zainteresowania rodzica tym, co ono ogląda i jak długo, prowadzi do tego, że dziecko zmuszone jest do samodzielnej interpretacji treści, przez co odbiera społeczeństwo i świat w taki sposób, jaki samo zrozumiało. Dostępne w sieci obrazy i treści samodzielnie interpretowane przez młodego człowieka mogą doprowadzić do odbierania przez niego świata wypaczonego, takim jakim faktycznie nie jest lub jest, ale nie aż w takim stopniu, w jakim ono go sobie wyobraża (Dakowicz, Dakowicz, 2008, s. 57).

3. Znaczenie mediów elektronicznych w procesie wychowania

Ogólne rozważania na temat wychowania określają ten proces jako działalność społeczną organizowaną w sposób świadomy. Oparty jest on na stosunku wychowawczym istniejącym pomiędzy wychowankiem a wychowawcą, a jego celem pozostaje wywołanie zmian w osobowości wychowanka, zamierzonych i wcześniej zaplanowanych (Okoń, 2004, s. 462). Prezentowana definicja opiera się na fakcie, że aby ów proces zaszedł, wymaga się działań przynajmniej dwóch podmiotów. Jednak w świecie zdominowanym przez media należałoby się raczej odwołać do pomijanych współcześnie poglądów, postrzegających wychowanie jako naturalny proces, którego warunkiem są mechanizmy niezależne od człowieka, ale jednak wciąż ściśle powiązane z jego naturą społeczną oraz sposobem wchodzenia w nowe sfery kultury. Zatem za wychowanie można uznać nabywanie postaw, wartości i zachowań charakterystycznych dla danej kultury podczas przynależenia do niej. Jest to proces niezależny od człowieka, za to zależny od kultury zbiorowości, w której on żyje i funkcjonuje. Tak rozumiane wychowanie obejmuje również stwarzanie odpowiednich warunków mających znaczenie w kształtowaniu osobowości dziecka, a także wpływających na prawidłowy jego rozwój. Zmiany w osobowości wychowanka mogą zachodzić pod wpływem oddziaływania innych podmiotów (rodziców, wychowawców, kolegów), a także środowiska czy otoczenia, w którym on przebywa. W dużym stopniu oddziaływanie to bywa kontrolowane, ale jednak nie da się mieć na wszystko wpływu (Mysłakowski, 1934, s. 18-19; Mysłakowski, 1965, s. 21-22).

Oddziaływać na młodego wychowanka można w dwojaki sposób. Literatura przedmiotu określa je jako oddziaływanie bezpośrednie lub pośrednie (Łobocki, 2006, s. 36). Oddziaływanie bezpośrednie to wcześniej zaplanowana ingerencja z zewnątrz w rozwój wychowanka. Wszelkie zmiany i wpływy w wychowaniu dokonywane są głównie ze strony dorosłych. Pomija się w nich udział samego podmiotu, którego one dotyczą, co w konsekwencji może prowadzić do manipulacji nim, lub nawet do uprzedmiotowienia wychowanka. Realizacja wychowania w tym ujęciu uznaje, że wystarczy stosować wcześniej przygotowane i przemyślane techniki, aby odnieść sukces wychowawczy. Nie dopuszcza się w nim świadomego udziału wychowanka, który powinien bez wchodzenia w szczegóły przyjmować do realizacji przed-

stawiane mu rozwiązania wychowawcze. Oddziaływanie to ma więc charakter jak najbardziej formalny. W wypadku oddziaływania pośredniego chodzi o wewnętrzne wspomaganie wychowanka podczas jego rozwoju, polegające na motywowaniu podopiecznego podczas samodzielnie podejmowanych przez niego zmian we własnym rozwoju. Główną rolę pełnią tu odbywane z wychowankiem dialogi dotyczące celów i wartości życiowych. Unika się wskazywania sposobów postępowania, a umożliwia samorealizację. Wychowawca jest towarzyszem zachęcającym do działania, prowadzącym szczere i otwarte dyskusje, pomagającym w realizacji możliwości tkwiących w wychowanku przy jednoczesnym zdawaniu sobie sprawy z celów wychowawczych, które stara się zrealizować. Taki sposób oddziaływania wymaga od wychowawcy większego przygotowania i umiejętności pedagogicznych. Często jednak charakter tego oddziaływania jest nieformalny, naznaczony przypadkowością. Zdarza się też, że rolę wychowawcy przejmuje auskultowane medium i to jego narracja jest przyjmowana przez nieświadome tkwiących w nim niebezpieczeństw dziecko. Należy jednak pamiętać o tym, że obydwie przytoczone oddziaływania nie wykluczają się wzajemnie, ale raczej uzupełniają i nakładają na siebie (Łobocki, 2006, s. 40).

Przyjmuje się, że współcześnie dziecko spędza przeciętnie w ciągu dnia około czterech godzin przed ekranem monitora komputerowego czy telefonu z dostępem do sieci. W dni robocze czas ten jest krótszy, ale w dni weekendowe wydłuża się (Opielak, Nadulska, Piotrkowicz, Szeszko, 2012, s. 5; Plichta, 2017, s. 174; Pyżalski, 2018, s. 23; Tarapata, 2020, s. 15). Media elektroniczne wypełniają znaczącą część jego życia, wpływając na funkcjonowanie w rodzinie, środowisku rówieśniczym oraz w placówce edukacyjnej. Oddziałują na budowanie hierarchii wartości oraz postrzeganie świata (Rogulska, 2010, s.114). Szczególnie więc teraz, kiedy media z dostępem do sieci zawładnęły czasem wolnym dziecka, nie należy rezygnować z edukacji formalnej, dającej solidne podstawy pogłębiania wiedzy i w pewnym stopniu pozwalającej na równy start każdej jednostki w przyszłość. Ponieważ najważniejszymi płaszczyznami funkcjonowania człowieka są rodzina i najbliższe otoczenie, to od nich zależy, jakie podstawowe umiejętności związane z emocjonalnością czy wartościami etycznymi zostaną przez dziecko nabyte. Media elektroniczne dostępne w środowisku rodzinnym w mniejszym lub większym stopniu wywierają wpływ na wnętrze człowieka, jego usposobienie i wrażliwość. Ich oddziaływanie bywa uzależnione od rozmaitych czynników, takich jak używanie różnych środków komunikacji, sposobu przekazu, dystrybucji treści, osobowości twórców programów, jak i od przygotowania odbiorców (Parciak, 2010, s. 132). Pozwolenie w procesie wychowania na przypadkowość w tym odbiorze i unikanie dialogów o obejrzanych treściach może się przyczynić do nieformalnej edukacji w procesie wychowania, która przekazując nieodpowiednie treści w sposób pośredni, lecz bardzo skuteczny, spowoduje ułomność w psychice dziecka. W literaturze przedmiotu można natrafić na opinie badaczy, którzy uważają, że stosowanie mediów w pracy wychowawczej z dzieckiem w wieku przedszkolnym jest niepożądane. Eksperci British Psychological Society oraz Institute of Biology sugerują, aby dzieci w wieku 3-7 lat nie korzystały z nich dłużej niż 30 minut dziennie, a Amerykańska Akademia Pediatria (AAP) zaleca, by dzieci poniżej 2. roku życia nie miały z nimi żadnego kontaktu (Kałuba-Korczak, 2017, s. 5-6). Po-

dobne sugestie nasuwają się po analizie wyników badań zespołu prof. Jagody Jadwigi Cieszyńskiej-Rożek pokazujące, że dzieci, które w okresie niemowlęctwa były poddawane oddziaływaniom różnych mediów, przejawiały wiele niepokojących zachowań odnoszących się do opóźnień lub braku harmonijnego rozwoju intelektualnego, społecznego, językowego, a nawet ruchowego (Lewczuk, Jędrzejko, 2017, s. 294-295).

Zastanawiając się nad rolą treści z internetu udostępnianych poprzez różne odbiorniki elektroniczne w procesie wychowania, trzeba uwzględnić zarówno pozytywne, jak i negatywne. Przede wszystkim internet dostarcza wiedzy i wiadomości, często również bawi – pozwala na rozrywkę w czasie wolnym, rozśmiesza i odświeża. Bezwzględnie pomaga w realizacji wielu zadań kształcących, oszczędza czas, ułatwia organizację życia, przez co staje się użytecznym narzędziem pracy i wychowania. Jednak oprócz zalet ma wady. Może być narzędziem manipulacji, prowadząc do utraty autonomii i deficytu krytycznego myślenia. Rodzice, widząc ogromne zainteresowanie treściami zamieszczanymi w sieci ze strony dzieci, zaczynają traktować je jako elektroniczną niańkę, dając im je coraz częściej do spędzania wolnego czasu, co może doprowadzić do uzależnienia dzieci od internetu. Z czasem objawy uzależnienia doprowadzają do zaniedbywania ważnych spraw rodzinnych, przyczyniają się do powstawania konfliktów rodzinnych czy braku samokontroli (Chrost, 2011, s. 36). Zarówno media elektroniczne, jak i tradycyjne środki masowego przekazu wywołują nieraz silne przeżycia emocjonalne. Takie przeżycia wyzwalają określone reakcje, pobudzają i motywują do działania. Jednak aby dzięki nim spełniły się pozytywne funkcje wychowawcze, należy wywoływane emocje odpowiednio ukierunkować. Wszystkie media w sposób pośredni wpływają na kształtowanie postaw, dostarczają przeżyć i ukazują sposoby postępowania. Dla dzieci losy bohaterów oraz klimat uczuciowy utworu są źródłami najsilniejszych przeżyć. Dlatego, chcąc oddziaływać na moralność dziecka, warto celowo wykorzystywać utwory prospołeczne, w których sylwetka bohatera została jasno zarysowana i przekonująca (Gajda, 2007, s. 127).

Współczesna rzeczywistość nie jest łatwym obszarem funkcjonowania, rozwoju, wychowania i edukacji dzieci. Niebezpieczeństwa docierające ze świata mogą dotknąć każde dziecko i mieć bardzo negatywne skutki oddziałujące na jego postrzeganie. Ale równocześnie należy pamiętać o tym, że rzeczywistość ta może dać niezwykle duże szanse rozwojowe. Pod opieką kompetentnych dorosłych korzyści wynikające z przekazu treści internetowych w życiu codziennym dziecka mogą znacząco wzrosnąć, a zagrożenia zostać znacznie zminimalizowane (Kondracka, 2008, s. 46).

4. Możliwości wykorzystania internetu w procesie wychowania dzieci w wieku przedszkolnym

Doceniając rozwój technologii informacyjnej, warto wykorzystać jej możliwości jako środka dodatkowego, wspomagającego wychowawców w dostarczaniu wiedzy i umiejętności im samym oraz dzieciom, które znajdują się pod ich opieką. W każdym z typów zajęć prowadzonych z dziećmi zastosowanie może mieć komputer pod-

łączony do sieci, który pozwoli na to, by wszystkie elementy poznania były ze sobą połączone i znalazły praktyczne zastosowanie.

Kształcenie z wykorzystaniem komputera może być realizowane dwiema strategiami w zależności od wybranego podejścia:

- w podejściu podstawowym – za pomocą komputera przekazuje się część lub całość treści przewidzianych do opanowania w programie kształcenia. Treści tworzą spójną całość i są odpowiednio przetwarzane;
- w podejściu pomocniczym – przy pomocy komputera następuje wzbogacanie i uzupełnianie treści kształcenia, a także sprawdzanie i ocenianie osiągnięć edukacyjnych lub rozwojowych dzieci.

W literaturze przedmiotu spotyka się jeszcze inne strategie komputerowego wspomagania kształcenia. Dotyczą one:

- mechanicznego kształtowania nawyków;
- korepetycji;
- symulacyjnego prezentowania sytuacji;
- modelowania (Żegnałek, 2005, s. 232).

Wszystkie wymienione formy wykorzystania komputera z dostępem do sieci mogą być stosowane w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym oddzielnie lub łącznie w dowolnej konfiguracji, ograniczanej jedynie umiejętnościami informatycznymi wychowawcy. Komputer podłączony do sieci staje się użyteczny w projektowaniu i przygotowaniu ogromnej liczby środków dydaktycznych (np. rysunków czy schematów), a także przy tworzeniu konspektów lekcji oraz przy sterowaniu mediami i innymi urządzeniami mobilnymi podczas zajęć. Wszelkie czynności podejmowane przez wychowawcę w trakcie projektowania i przygotowania się do zajęć, na których ma być wykorzystana technologia informatyczna (TIK), powinny być przez niego świadomie zaplanowane, gdyż tylko wtedy będą zmierzać do efektywnego realizowania procesu dydaktycznego. Internet może znacznie go ułatwić jako:

- środek polisensoryczny – oddziałujący jednocześnie na wzrok i słuch. Pozwala to nie tylko na werbalny odbiór treści, ale również na wzrokowe zaangażowanie uczniów w emocjonalne kojarzenie wartości poznawczych z estetycznymi i etycznymi;
- wszechstronny środek dydaktyczny – za którego pomocą można zapisywać, prezentować, przetwarzać, przechowywać i przysyłać informacje;
- środek interakcyjny – dający możliwość zindywidualizowania kształcenia, poprzez wykorzystanie programów uwzględniających różnice pomiędzy użytkownikami (Żegnałek, 2005, s. 231).

Jeśli nauczyciel wykorzystuje podczas zajęć komputer z dostępem do sieci w sposób przemyślany, ma szansę na realizację ogólnych celów wychowania wprowadzając jedynie zmiany jakościowe. Urządzenie to jest szczególnie przydatne w realizacji większości zasad dydaktycznych:

- *zasada pogładowości* – umożliwia zmniejszenie werbalizmu, pozwala na modelowanie różnych zjawisk społecznych i symulowanie szybszego przebiegu procesów, które dziecko spotyka w swoim otoczeniu. Daje możliwość tworzenia rysunków, obrazów, sekwencji filmowych, a także tworzenia i odtwarzania muzyki;

- *zasada przystępności* – umożliwia w programach komputerowych uwzględnienie u dzieci różnic intelektualnych, a także zmianę stopnia trudności zadań, które dzieci rozwiązują lub interpretują. W przypadku błędu dziecko ma szansę na poprawę swojego wyboru. Może też otrzymywać wskazówki naprowadzające, czy to w postaci graficznej demonstracji czytelnej dla dzieci w wieku przedszkolnym, czy podczas słownej instrukcji;
- *zasada świadomego i aktywnego udziału dzieci* – umożliwia wielozmysłowe oddziaływanie na sferę poznawczą i emocjonalną. Dziecko widzi obraz, słyszy dźwięki, które wymuszają na nim określoną aktywność klawiaturą lub „myszą”. Szybko zdaje sobie sprawę z tego, że interaktywność daje szansę wielokrotnego i wielostronnego wykorzystania, a dodatkowo ma się na nią wpływ;
- *zasada trwałości* – dzięki różnym programom ćwiczeniowym informacje i umiejętności ich przetwarzania, które dziecko nabywa, pozwalają mu zapamiętywać różne schematy postępowania, przydatne do wykorzystywania przy innych aktywnościach w internecie;
- *zasada operatywności* – umożliwia różne projekcje przygotowywanego materiału, w indywidualnych bądź grupowych zadaniach. Dziecko, mając samodzielnie osiągnięte rozwiązanie, komunikuje o nim i przekazuje go do potencjalnych odbiorców.

Internet w edukacji przedszkolnej może mieć różne zastosowanie. Dotyczy ono w szczególności:

- przekazywania treści programowych i odpowiedniej ich ilustracji;
- sprawdzania poziomu osiągnięć i obiektywnego ich oceniania;
- symulowania omawianych procesów i sytuacji;
- umożliwiania prowadzenia interakcji słownej lub zręcznościowej dziecka korzystającego z programu komputerowego;
- zapisywania i przechowywania wybranych treści kształcenia, a także osiągnięć dzieci;
- przekazywania zadań i ćwiczeń do samodzielnego wykonywania, a tym samym umożliwianie kształtowania odpowiednich umiejętności i nawyków (Żegnałek, 2005, s. 234).

Zastosowanie komputera w początkowych etapach kształcenia sprawia, że zdobywanie wiedzy nie staje się nudne, jest za to dynamiczne i zachęca dzieci do intelektualnego wysiłku. Urozmaicenie zajęć przez materiały multimedialne może pomóc w zwalczaniu niechęci dzieci do nauki lub szkoły oraz zwiększyć efektywność wychowania. Przez stosowanie atrakcyjnych form nauki wychowawca w przedszkolu łączy dobrą zabawę z przekazem wartościowego materiału dydaktycznego, uczy logicznego myślenia, proponuje dzieciom ciekawy graficznie i dźwiękowo materiał edukacyjny oraz nawiązuje do doświadczeń życiowych dziecka (Pawelec, 2015, s. 11-12). Najważniejszym ogniwem w tym procesie staje się odpowiednio przygotowany do realizacji tych zadań nauczyciel. To on ma za zadanie zapewnić prawidłowy dobór informacji multimedialnych. Na początku sam musi stworzyć koncepcje treści, potem przygotować je w formie elektronicznej, dostosowując je jednocześnie do możliwości i potrzeb edukacyjnych swoich wychowanków. Musi uważać na to,

by przygotowane treści nie stały się jedynie bezwolnym narzędziem zaburzającym proces wychowania, ale w sposób świadomy angażowały wszystkie przejawy rozwoju dziecka: poznawcze, psychomotoryczne i społeczno-emocjonalne (Hul'ová, Parlak, 2015, s. 25). Nauczyciele w przedszkolu miewają niekiedy problem z zachowaniem odpowiedniej proporcji pomiędzy aktywnościami opartymi na strukturach liniarnych (kartami pracy, podręcznikami, książkami) a programami hipermedialnymi czy multimedialnymi z internetu. Muszą mieć świadomość, że w dzisiejszych czasach dla dzieci to treści zamieszczane w sieci stają się coraz bardziej naturalnym środowiskiem kształcenia (Morbitzer, 2002, s. 347). Wielu współczesnych przedszkolaków doskonale zna nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne. Bywa, że to nauczyciel-wychowawca wiele się pod tym względem uczy od wychowanka. Ta zamiana ról również może być wykorzystana w procesie wychowawczym. Nauczyciel dowartościowuje wtedy umiejętności wychowanka. Wyrazem tego może być m.in. umożliwienie dziecku wypowiedzi, w jaki sposób ono samo postrzega swój udział w wirtualnej rzeczywistości i do czego używa narzędzi cyfrowych, które mu służą. Warto również umożliwić mu współtworzenie materiałów lub pomocy dydaktycznych, wykorzystanych w trakcie zajęć (Rayzacher-Majewska, 2015, s. 225).

Oprócz nauczycieli edukacji przedszkolnej w procesie wychowania jeszcze większa rola przypada rodzicom lub prawnym opiekunom dziecka. Oni mają te same dylematy związane z realizowaniem przez ich dzieci aktywności w internecie, co nauczyciele w przedszkolu. W związku z coraz bardziej powszechnym spędzaniem czasu w zasobach internetu przez dzieci w wieku przedszkolnym zmniejsza się ich kontakt z rodzicami i innymi krewnymi, brakuje czasu na to, by rozmawiać ze sobą w sposób, który pomaga dojrzalej myśleć i wszechstronnie się rozwijać. U wielu dzieci obserwuje się próbę ucieczki od rzeczywistości w świat fikcji, które zapewnia wirtualna rzeczywistość. Dla dobra dzieci rodzice muszą przyswajać i doskonalić u siebie umiejętności kształtujące postawę krytycznych widzów, słuchaczy i użytkowników mediów, odgrywając w przed swoimi dziećmi w domach rolę wzorców rozważnego korzystania z nich.

Kształtowanie kompetencji medialnych to także uczenie dzieci odpowiedzialnego wyboru oferowanych przez media programów i treści. Rodzice muszą najpierw sami zasięgać informacji o publikacjach, filmach i programach internetowych, które przyciągają uwagę dzieci, aby je zrozumieć i poprawnie ocenić. Pomocne mogą się tu okazać recenzje i oceny publikowane przez obdarzone zaufaniem osoby lub instytucje, a także publikowane w internecie programy wychowawcze uczące właściwego korzystania z elektronicznych środków przekazu. Ważną funkcję spełnia również nieraz bezpośrednia rozmowa z dziećmi o oglądanych zasobach internetu, podczas której istnieje możliwość wyjaśniania, dostrzegania i oceny moralnych wartości stanowiących podłoże prezentowanych treści, a także demaskowania metod manipulacji odbiorcą (Regulska, 2015, s. 237-238).

Rodzic może przyjąć zaproszenie do grona użytkowników lub znajomych w określonym portalu internetowym. Kiedy jego dziecko spostrzeże go jako członka i użytkownika określonej społeczności, będzie z większą śmiałością zwracało się do niego w sprawach dotyczących problemów z siecią. Należy jednak podkreślić, że dziecko

w wieku przedszkolnym nie powinno samo być członkiem jakiejś grupy w cyberprze-strzeni. Jest to dla niego bardzo ryzykowne, pomimo że taki kontakt bywa zwykle przedłużeniem kontaktów z przedszkolem. Zdarza się, że rodzice sami zakładają dziecku konto na Facebooku. Takie postępowanie nie wydaje się roztropne, gdyż sami operatorzy tego portalu wyznaczyli dolną granicę rejestracji użytkowników na 13 lat, jednak w Polsce już trwa dyskusja, aby było to 15 lat. Zatem zakładając konto małemu dziecku na tym portalu, rodzice poświadczają nieprawdę, która pokazuje ich latorośli nieetyczne postępowanie osób najbliższych, znaczących w jego życiu.

Alternatywną wartością podkreślenia propozycją wspomagania działalności wychowawczej wobec dzieci jest newsletter zarówno dla dzieci w wieku przedszkolnym, jak i dla rodziców. Najczęściej są to wysyłane przez wychowawców e-maile, umożliwiające otrzymanie przez rodziców dzieci dodatkowych materiałów poszerzających zagadnienia podejmowane w trakcie zajęć, wzbogacone o konkretne zadania do realizacji w domu. Mogą to być także linki do ciekawych stron i akcji, do udziału w których wychowawcy z przedszkola zachęcają dzieci i rodziców (Rayzacher-Majewska, 2015, s. 228).

Istotną możliwością wykorzystania internetu w procesie wychowania dzieci w wieku przedszkolnym pozostaje warstwa tych treści, które konstruują wiedzę pedagogiczną rodziców, taktowaną jako zbiór informacji wraz z ich zrozumieniem lub podaniem możliwości ich zastosowania. Zorganizowana cyfrowo tematyczna infrastruktura różnych porad z łatwością przeprowadza wyszukiwania nieograniczonych cech problematycznego zachowania się dziecka, proponując poradnictwo, do którego rodzice mają swobodny dostęp. Często stanowi ono przegląd zasobów skupionych w tematycznych serwisach (artefaktach), do którego otwiera się dostęp przez wpisanie do przeglądarki hasła wyrażającego interesującą rodzica ideę (treść). Rodzic, uzyskuje poradę, za którą nie musi płacić, ma ją natychmiast i korzysta z niej tak długo jak chce przy zachowaniu swojego bezpieczeństwa w sferze prywatności (Baranowska, 2014, s. 320). Dodatkowo rodzic, korzystając z treści internetowych, spotyka się z terminologią medyczną, rehabilitacyjną i edukacyjną, której początkowo może nie rozumieć. Z czasem jego język będzie się rozszerzał o nowe pojęcia, co stanie się ważnym elementem dialogu jego samego w kontakcie ze specjalistami, do których w przyszłości może dochodzić, o ile sam nie poradzi sobie z zaistniałymi problemami wychowawczymi czy egzystencjalnymi.

Korzystanie z internetu może zmienić również relacje między tymi, którzy potrzebują wsparcia i pomocy (np. pacjentami, klientami) a specjalistami. Wsparcie online jest szczególnie ważne w przypadku szeroko rozumianych kwestii drażliwych w wychowaniu, np. dotyczących zdrowia psychicznego, uzależnień czy niepełnosprawności. Taka forma wsparcia wydaje się szczególnie atrakcyjną ofertą dla osób mieszkających z dala od dużych ośrodków miejskich lub doświadczających ograniczeń czasowych, wynikających z wykonywania pracy zawodowej, obowiązków związanych z opieką nad dzieckiem posiadającym deficyty zdrowotne oraz szukających osób w podobnej sytuacji. Korzystanie z internetu przez rodziców dzieci z rzadkimi chorobami lub niepełnosprawnościami jest ważne m.in. ze względu na możliwość interakcji z innymi rodzicami mającymi podobne problemy, wymianę informacji

między nimi oraz wyrażanie opinii, które mogą inspirować zachowania innych osób. Kontakty zapośredniczone (online) z rodzicami znajdującymi się w podobnych sytuacjach przyczyniają się do redukcji poczucia izolacji, dają możliwość uczenia się przez modelowanie swoich zachowań (np. nabywania strategii radzenia sobie) oraz przyczyniają się do budowania więzi i poczucia wspólnoty (Plichta, 2017, s. 225).

Podsumowanie

Internet z pewnością przyczynia się do zachowania dzieci, rodziców i nauczycieli w różnych obszarach wychowania. Należy jednak pamiętać o tym, by kontrolować czas korzystania z niego wraz z treściami, które są za jego pośrednictwem odbierane, po to, by nie stał się on uzależnieniem i nie przyniósł w konsekwencji więcej strat niż zysków. Nie należy dziecku całkowicie zabraniać korzystania z niego, lecz towarzyszyć mu w tym procesie i uczyć, w jaki sposób go użytkować, aby przyniosło to w przyszłości jak najwięcej korzyści dla jego postępowania. Nauczyciele edukacji przedszkolnej i rodzice dzieci w tym wieku muszą umieć korzystać z TIK, nie bać się ich i włączać je w proces wychowania dziecka. Należy jednak uważać na to, żeby internet nie stał się elektroniczną niańką, w zastępstwie dającą rodzicom czas dla realizacji swoich spraw, które często są biegunowo różne od świadomego wychowywania dziecka. Pomimo niewątpliwie wielu zalet sieci powinno się sprawić, by nie stał się on dominującym medium, które całkowicie pochłonie dziecko, uniemożliwiając mu prawidłowy rozwój społeczny, psychiczny, emocjonalny oraz fizyczny. Nauczyciele edukacji przedszkolnej powinni na tę sferę wychowania dziecka zwracać szczególną uwagę, współpracując z jego rodzicami poprzez wskazywanie im prawidłowej oferty edukacyjnej, niewątpliwie znajdującej się w jego zasobach.

Zbigniew Ostrach

Autor jest doktorem nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki (specjalność oligofrenopedagogika), adiunktem w Katedrze Pedagogiki i Nauk Społecznych na Wydziale Nauk Społecznych i Sztuki Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu. Autor i współautor ponad sześćdziesięciu kilku publikacji w polskich i zagranicznych czasopismach naukowych oraz trzech książek: „Ochrona środowiska i edukacja ekologiczna” (2013), „Społeczno-ekonomiczne determinanty osiągnięć szkolnych uczniów w gminach wiejskich” (2014), „Praca przedszkola – wybrane zagadnienia teoretyczne, praktyczne i organizacyjne” (2016)

Bibliografia

- Baranowska, W. (2014). Internet jako źródło porad wychowawczych dla rodziców. *Przyszłość Edukacji – Edukacja Przyszłości*. Łódź: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi, 319-327.
- Berezowska, J., Huet, M., Kamińska, M., Kwiatkowska, M., Orczykowska, M., Rozkrut, D., Wegner, M. (2014). *Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań z lat 2010-2014*. Pozyskano z: (<https://nck.pl/upload/attachments/317180/Spo%C5%82eczne->

- %C5%84stwo%20informacyjne%20w%20Polsce_A1b20Vf.pdf) Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Bereźnicki, F. (2007). *Podstawy dydaktyki*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Chocholska, P., Osipczuk, M. (2009). *Uzależnienie od komputera i internetu u dzieci i młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwo Hachette Livre Polska sp. z o.o.
- Chrost, S. (2011/2012). Media a wychowanie – blaski i cienie. *Nauczanie początkowe. Kształcenie zintegrowane. Zeszyty kieleckie, 1 (XXXV) LVII*, 34-37.
- Cieszyńska-Rożek, J.J. (2024). Zanim dziecko dostanie smartfon, musi umieć czytać i liczyć. Rozmowa Rafała Górskiego z prof. Jagodą Cieszyńską-Rożek. *Tygodnik Spraw Obywatelskich*, 248(40) z 1 października 2024 r.
- Hul’ová, Z., Parlak, M. (2015/2016). Multimedia jako pośrednik w zdobywaniu wiedzy przez uczniów w młodszym wieku szkolnym. *Nauczanie początkowe. Kształcenie zintegrowane. Zeszyty Kieleckie, 2, XXXX (LXI)*, 39 (61), 23-31.
- Dakowicz, L., Dakowicz, A. (2008). Relacja dziecko – drugi człowiek a relacja dziecko – media drukowane i elektroniczne. W: J. Izdebska (red.), *Media elektroniczne – kreujące obraz rodziny i dziecka*, s. 54-59. Białystok: Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie.
- Gajda, J. (2007). *Media w edukacji*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”. Pozyskano z: https://nck.pl/upload/attachments/317180/Spo%C5%82ecze%C5%84stwo%20informacyjne%20w%20Polsce_A1b20Vf.pdf.
- Guziuk, M. (2005). *Podstawy metodologiczne prac promocyjnych (nauki społeczno-pedagogiczne)*. Warszawa: Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych.
- Hankała, A. (2006). Interakcje pedagogiczne w nauczaniu na odległość z perspektywy psychologii. W: M. Tanaś (red.), *Pedagogika @ środki informatyczne i media*, s. 17-30. Warszawa-Kraków: Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Hoffmann, B. (2013). Komputer szansą i zagrożeniem dla rozwoju dziecka. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 9 (524) LIII, 42-47.
- Izdebska, J. (2009). Dziecko i świat mediów elektronicznych. *Wychowanie w Przedszkolu*, 3 (671) LXII, 5-8.
- Kałuba-Korczak, A. (2017). Dziecko w internecie – zagrożenia. *Wychowanie w przedszkolu*, nr 5 (27), 4-7.
- Kaczorowski, B. (2004) (red.). *Nowa encyklopedia powszechna PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Kondracka, M. (2008). Realne zagrożenia wirtualnych relacji dziecko – media elektroniczne. *Nowa Szkoła*, 2, (660) LXIV, 40-46.
- Kruszewski, K. (2005). Słowiki i wróble. W: M. Tanaś (red.) *Pedagogika @ środki informatyczne i media*, s. 13-16. Warszawa – Kraków: Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kwiatkowski, S.M. (2005). Internet. W: Cz. Kupisiewicz *Podstawy dydaktyki*, s. 137. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna.
- Lewczuk, J., Jędrzejko, M.Z. (2017). Psychologiczne konteksty aktywności dzieci i młodzieży w sieci. W: M. Z. Jędrzejko, A. Saracen, A. Szwedzik (red.) *Cyfrowe dzieci. Zjawisko uwarunkowania, kluczowe problemy*, s. 269-318. Warszawa – Milanówek: Oficyna Wydawnicza – ASPRA-JR.
- Łobocki, M. (2006). *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Morbitzer, J. (2002). Edukacja wspierana komputerowo – nowe dylematy. *Życie szkoły*, 6 (633) LVI, 341-350.

- Mysłakowski, Z. (1934). Pedagogika i jej miejsce w systemie nauk. W: S. Łempicki, W. Gottlieb, B. Suchodolski, J. Włodarski (red.) *Encyklopedia wychowania*, tom I Wychowanie, część pierwsza, s. 9-29. Warszawa: Wydawnictwo „Naszej Księgarni” Zw. Nauczycielstwa Polskiego.
- Mysłakowski, Z. (1965). *Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności*. Warszawa: Wydawnictwo „Książka i Wiedza”.
- Okoń, W. (2004). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Opielak, G., Nadulska, A., Piotrkowicz, J., & Szeszko, Ł. (2012). Komputer i internet w życiu młodzieży szkolnej. *Człowiek i Zdrowie Human and Health*, tom VII, 4, 3-7.
- Ostrach, Z., Dobek A. (2018). Korzystanie z internetu przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym. W: D. Zbrozczyk (red.), *Wybrane problemy i zagrożenia bezpieczeństwa człowieka*, s. 45-61. Radom: Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu.
- Parciak, E. (2010). Przekaz fundamentalnych wartości moralnych a media. W: M. Sokołowski (red.), *Edukacja medialna. Nadzieje i rozczarowania*, s. 132-142. Warszawa: Wydawnictwo „Comandor”.
- Pawelec, L. (2015/2016). Internet – kreatywne narzędzie wspomagania edukacji na etapie wczesnoszkolnym. *Nauczanie Początkowe. Kształcenie Zintegrowane. Zeszyty Kieleckie*, 2, XXXIX, (LXI), 39 (61), 7-15.
- Plichta, P. (2017). *Socjalizacja i wychowanie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w erze cyfrowej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Pólturzycki, J. (2001). *Dydaktyka dla nauczycieli*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Pyżalski, J. (2018). Dzieci i młodzież jako użytkownicy internetu – podstawowe informacje. W: J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk (red.), *Polskie badanie EU Kids Online*, 17-29.
- Rayzacher-Majewska, A. (2015). Jak wykorzystać narzędzia cyfrowe w procesie wychowania? Propozycja dla dzieci i młodzieży. *Collectanea Theologica*, 85(4), 224-229.
- Rogulska, A. (2010). Media lokalne szansą dla edukacji. W: M. Sokołowski (red.), *Edukacja medialna. Nadzieje i rozczarowania*, s. 101-121. Warszawa: Wydawnictwo „Comandor”.
- Regulska, A. (2015). Rola rodziców w procesie wychowania dziecka do odbioru środków masowego przekazu. *Collectanea Theologica*, 85(4), 232-239.
- Tarapata, J. (2020). Aktywność młodych konsumentów w internecie w czasie wolnym. *Nowoczesne Systemy Zarządzania Instytut Organizacji i Zarządzania Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania Wojskowa Akademia Techniczna*, zeszyt 15, 3, 13-28.
- Żegnalek, K. (2005). *Dydaktyka ogólna wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP.

